

PARALELĂ ÎNTRE EXPERIENȚA (RELIGIOASĂ) DE DETENȚIE LA STEINHARDT, HOSSU ȘI WURMBRAND

Autor: Iuliana-Diana Petrescu | 10 ianuarie 2022

Nicolae Steinhardt, Iuliu Hossu și Richard Wurmbrand sînt arestați în condiții similare, la începutul anului 1960, respectiv înspre finele anului 1948 (octombrie și februarie). Dacă Steinhardt este condamnat prin asociere cu „lotul Noica-Pillat”, în încercarea de a forța o mărturisire care să conducă la condamnarea grupului de intelectuali din care făcuse parte, Iuliu Hossu și Richard Wurmbrand primesc carcera fie pentru activitatea religioasă *per se* în primul caz, fie pentru o adăugită misiune de a dizolva Biserica Unită cu Roma și a o aduce „acasă”, așa cum fusese expusă public problema. Deși suferă în condiții similare privarea de libertate și, mai mult decît atît, sînt supuși unor metode de tortură fizică și psihică asemănătoare în închisoare, dar mai ales în „catacombele” Securității, experiența eliberării, fie ea și numai cu spiritul, iar nu cu trupul, este în mod notabil diferită în cele trei cazuri. În cele ce urmează, vom analiza comparativ experiența religioasă din timpul detenției celor trei autori.

În primă instanță, trebuie notat că fiecare personaj dintre cele amintite apare în ipostaze și poziționări diferite față de credință în momentul arestării; dacă Pastorul Wurmbrand și Cardinalul Hossu (pe atunci episcop) ne apar ca niște păstori ai lui Hristos, îndreptînd cîte o comunitate religioasă, Nicolae Steinhardt, înainte-vreme aderînd, mai degrabă cultural și social, la iudaism, are să treacă la creștinism și să se boteze abia în închisoare¹. Acesta este într-adevăr un prim punct de divergență ce are să influențeze experiența spirituală de detenție. Totuși, cel mai relevant aspect în problema de față nu este orientarea sau nivelul de implicare spirituală al fiecăruia dintre actanți, ci, mai degrabă, tipul de poziționare individuală și particulară ce permează în mod vădit filtrul religios prin care este percepută experiența detenției.

Astfel, Nicu Steinhardt transpare în rîndurile din *Jurnalul fericirii* ca o prezență hîtră, histrionică, un rostitor al adevărului nevoalat, făcînd uz de aceeași limbă „fără perdele”

pe care i-o atribuia și „coanei Lenuța”², polemizînd adesea cu tipicarii sau opinia populară asupra învățaturii creștine. Credința sa este una aerisită, fără răgaz punctată de o critică maieutică izvorîită din dragoste și sete de adevăr, dar și asezonată cu plăcerea învederată a cuvîntului liber, a vorbei spumoase, dar dense. În toate accepțiunile, se poate afirma că Steinhardt își privea credința – nouă sau încă în cercetare – ca pe o vastă și entuziasmantă aventură, al cărei protagonist o absorbea în deplina libertate a realizării ei.

Prin contrast, exemplul Cardinalului Hossu ne apare printr-o imagine a sobrietății, aproape, am putea afirma, a unei austerități a vorbei și gîndului, provenite dintr-o profundă modestie și orînduite numai întru Hristos. Adesea, chiar descrierile de întîmplare sau peisaj din *Memorii* apar punctate de mențiuni religioase și trimiteri la spiritualitate³; de altfel, în întreaga scriere transpare o puternică trăire spirituală ce pare să se manifeste dincolo de text, făcînd – posibil voit, deși mai degrabă involuntar –, cuvinte mundane să devină aproape recipiente ale harului. Dincolo de funcția de mărturie a experienței carcerale a grupului de deținuți din care a făcut parte, volumul semnat de Iuliu Hossu apare și ca evidență istorică a fracturii dintre creștini și conducerea regimului comunist, la fel precum și cea dintre greco-catolici și ortodocși. Deși resimte puternic ruptura sufletească dintre uniți și ortodocși, prin practicarea virtuților creștine ale smereniei și iertării, lipsește de orice gînd rău această nefericită întîmplare („*Preabunul Dumnezeu să le dăruiască pocăință adevărată pentru crima săvârșită împotriva Bisericii noastre*”)⁴; în timpul vizitei Patriarhului Justinian, la încercarea acestuia de a-i convinge pe episcopi să își schimbe profesiunea de credință, Hossu își menține ferm poziția, dar fără resentimente față de interlocutor („*«Părinte patriarh: credința noastră este viața noastră; acesta mi-a fost cuvîntul pe întreagă calea aceasta, până în ziua de azi, și cu ajutorul Domnului, până la moarte*»”)⁵.

La fel ca și în cazul Pastorului Wurmbbrand, experiența religioasă din timpul detenției cardinalului Hossu este marcată de îndatoririle specifice vocației preoției. Mai precis, în cazul Episcopului, este vorba de oficierea, de fiecare dată cînd era permis (mai cu seamă în vremea detenției „mai lejere” de la vila patriarhală de la Dragoslavele, spre exemplu) a Sfintelor Taine și a Liturghiei. Dar, poate chiar mai presus de manifestările cutumiare, atît acesta, cît și Pastorul Wurmbbrand practicau trăirea internă a credinței lor, dar și manifestările sale externe prin înfrățire, rugăciune, spovadă, povață sau chiar misionarism și convertire.

În ceea ce privește viața spirituală internă, în toate cele trei cazuri întărirea acesteia în fața răului, a foametei, frigului și torturii reprezintă adesea singura modalitate de supraviețuire fizică și psihică, ba chiar uneori disciplina spiritului devenind un aparent paliativ. La Hossu, se remarcă o neconținută adresare, un constant dialog cu Dumnezeu. Credința nu este invocată numai pentru a oferi rezistență la vicisitudinile închisorii, ci are mereu o prezență viscerală, atît în momente de cumpănă, cît și în cele mai fericite.

Episcopul lasă impresia unui intens „antrenament” spiritual, care face ca gîndul lui Dumnezeu să nu mai fie o experiență externă, ci una integrantă din viața și inima sa, alipită indubitabil de fieșce gînd al inimii. Cînd pînă și manifestarea rugăciunii este interzisă, poate rămîne viu doar acest fir neînterupt: „dar graiul sufletului, adevărata rugăciune, nu puteau să o oprească nici să o atingă. Înălțarea sufletului la Dumnezeu, cine ar fi putut să o oprească?”⁶

În cazul lui Richard Wurmbrand, ne parvine exemplul unei adevărate discipline a practicii religioase. „Programul” dezvoltat de acesta îi servește doi ani în alungarea ispitei și păstrarea minții treze: „*noaptele nu mi se păreau niciodată destul de lungi pentru tot ce aveam de făcut. Mai întîi spuneam o rugăciune, în care adesea nu lipseau lacrimile de recunoștință [...] Apoi, ca și când aș fi fost în biserică, țineam o predică, începînd cu «Preaiubiții mei frați», într-o șoptă în care niciun gardian nu ar fi putut o să audă*”⁷. Poate cea mai mare piedică în viața sa spirituală din timpul detenției este reprezentată de tăcere, o pecete pusă practicii constante de rostire a predicii de dinainte. Tăcerea tulburată provenea din perceperea unei lipse a prezenței lui Dumnezeu, care nu intervenea, dar reprezenta, deopotrivă, în încercarea de a o întîmpina pe prima, liniștea proprie în vorbă și gînd. Este invocată „tăcerea interioară”, probabil împletită cu rugăciunea inimii, care conduce la liniștea benefică⁸, ordonatoare, a gîndurilor; într-o măsură, această liniște este chiar cea a însingurării ființei, dar una față de cele lumești, o înstrăinare de frivol și o apropiere de esențialul divin. Această ordine sufletească ajută și la trecerea piedicii mărturisirii credinței în abandon. Îndoiala, cea a tăriei iubirii lui Hristos în greutate⁹, este navigată odată cu îndreptarea spiritului.

Pentru Steinhardt, experiența credinței și convertirea sa sînt metabolizate desigur spiritual, dar, mai evident, intelectual. Multe dintre paginile *Jurnalului* său sînt dedicate unei analize atente a diferitelor pasaje din Biblie și a unor concepte esențiale pentru credința creștină. Astfel, un asemenea concept - de interes major în închisoare, după cum el însuși mărturisește¹⁰ - este dualitatea uman-divin a lui Hristos și actualizarea ei în momentul răstignirii. O paralelă nerostită se trasează între suferința deținuților și cea a Mîntuitorului. Întruparea în om a fost totală, de unde și cuvintele atît de umane de deznădejde „*Eli, Eli, lama sabahtani?*”¹¹, astfel că suferința martiriului trebuie că este mereu una reală, adesea punctată de lipsa de speranță, iar nu un spectacol al cărui final salvator este o certitudine. Meditațiile lui Steinhardt au mereu, chiar atunci cînd par exclusiv personale, un caracter de predică cu nuanță profesorală sau rol de tonic în îmbărbătarea celorlalți. În cazul său, trăirea internă este aproape identic pliată pe manifestarea externă. O altă idee semnificativă, reiterată de-a lungul rîndurilor sale, este refuzul neclintit față de prostia blîndă, neștirea „inofensivă” alipită adeseori de creștinism („*Creștinismul nu e prostie mieroasă.*”¹²). Revolta față de „*N-am știut*”¹³ este deopotrivă îndreptată împotriva ignoranței sale, anterioare arestării, față de ororile detenției, și a orbirii în fața Adevărului, dar reprezintă și o pildă pentru ceilalți înspre deschiderea ochilor în lumină.

Deși experiența spiritualității în detenție se articulează diferit la cei trei autori, constantă și omniprezentă este privirea întotdeauna lucidă – chiar critică – asupra propriei legături cu Dumnezeu și felul ei de manifestare. Deși o călătorie punctată de deznădejde, ea sfârșește prin inevitabila regăsire; Hossu supraviețuiește fără obidă prin traiul întru Hristos, Wurmbrand, prin predică și interogarea onestă și vulnerabilă a propriei credințe, iar Steinhardt, prin analiză critică și mijlocire a bucuriei în sînul alterității.

NOTE

1. Un alt exemplu interesant de tranziție de la iudaism la ortodoxie, deși de dinainte de perioada comunistă, este descris în Toma Roman jr., *Râsu' plânsu' în arhivele Securității*, p. 243. ↑
2. Este vorba de Elena Pennescu-Vidrașcu, cea de-a doua soție a lui Mihail Paleologu și mama lui Alexandru Paleologu (conu' Alecu), prieten apropiat al lui Steinhardt. Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, p. 17. ↑
3. „Lemne de foc primeam 11 bucățele pentru 24 de ore; mai adăugam crenguțe, cum am arătat, și cucuruzi de brad; ne bucuram când soldatul, înțelegător, care ducea lemne pentru dâșii, când eram la plimbare se făcea că mai scapă câte o bucată-două de lemne, la care cu bucurie alerga unul dintre noi, pentru ridicarea comoarei pierdute; toate acestea erau împreunate cu mângâierea sufletească în care le îmbrăca Domnul”, Iuliu Hossu, *Memorii*, p. 17. ↑
4. *Ibidem*, p. 8. ↑
5. *Ibidem*, p. 9. ↑
6. Iuliu Hossu, *Memorii*, p. 97. ↑
7. Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, pp. 61-62. ↑
8. „Când gura rămâne prea mult deschisă, chiar pentru a rosti binele, sufletul își pierde flacăra, așa cum o cameră își pierde căldura printr-o ușă deschisă. Cu încetul, am învățat că arborele tăcerii rodește fructul păcii.” *Ibidem*, p. 61. ↑
9. „Credeam eu în Dumnezeu? Acum sosise momentul încercării. Eram singur, nu așteptam niciun salariu, niciun fel de laudă. Dumnezeu îmi rezerva acum numai suferință – aveam să continui să-L iubesc?”, Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, p. 60. ↑
10. Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, p. 48. Discuția se prelungește în pp. 49-51. ↑
11. Matei 27:46. ↑
12. Afirmția continuă cu „Prințul Mîșchin – idiotul – numai prost nu e. Pe toate le știe, pe toți îi înțelege, cunoaște răul ca puțini alții. Dar dintr-însul nu trage concluzia cinismului, iresponsabilității și deznădejdii, ci deduce soluția bunătății, apărării dreptății altora și smeririi eului – întreita soluție creștină. Singura posibilă, dacă avem

nițică minte și privim realitatea în față.”, Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, pp. 299-300. ↑

13. *Ibidem*, p. 47. ↑

BIBLIOGRAFIE

Bucur, Marius, Lavinia Stan, *Persecuția Bisericii Catolice în România, Documente din arhiva Europei Libere 1948-1960*, Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2005.

Hossu, Iuliu, *Memorii* (material furnizat în cadrul cursului *Literatură și totalitarism*).

Leuștean, Lucian N., „Constructing Communism in the Romanian People’s Republic. Orthodoxy and State, 1948-49”, în *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 2 (Martie 2007), pp. 303-329.

Roman, Toma Jr., *Râsu’ plânsu în arhivele Securității*, București: Vremea, 2020.

Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, București: Polirom, 2016.

Wurmbrand, Richard, *Cu Dumnezeu în subterană*, București: Stephanus, 2007.

Imagine: Unsplash